

Martin Nekola

CDUCE

Exilová křesťansko-demokratická internacionála ve studené válce

Společně proti komunismu

Velmi záhy po skončení druhé světové války narůstalo v Evropě nebezpečí nového konfliktu, plynoucí z rozdělení kontinentu na sféry vlivu SSSR a USA. Komunisté v zemích střední, východní Evropy a Balkánu přešli na nátlak Moskvy do ofenzivy proti svým politickým soupeřům. Někde cestu k moci vydláždilo vítězství ve volbách, jinde zastrašování, podvody a jednotky Rudé armády. Kde nastoupila komunistická totalita, nastaly pro strany agrárního, křesťansko-demokratického i sociálně-demokratického zaměření krušné časy, stejně jako pro jejich sympatizanty. Tisíce lidí byly uvězněny, další tisíce uprchly na Západ, kde se poměrně rychle formovaly zárodky protikomunistických exilových hnutí.

Někdejší politici, diplomaté, vysocí státní úředníci, vědci či žurnalisté, které komunistická moc vypudila za hranice, navazovali čilou spolupráci a zakládali národní komitety coby ústřední tělesa protikomunistického odboje. Zrodily se exilové organizace demokratických Bulharů, Poláků, Maďarů, Rumunů, Čechů a Slováků, Albánců, národů Jugoslávie a Pobaltí.¹ Záběr jejich činnosti byl široký, od lobbování u představitelů hostitelských států, spolupráce s krajanskou komunitou po informační kampaně o dění za železnou oponou. Těžiště exilu se koncem čtyřicátých let přesunulo ze západní Evropy do Spojených států. Washington si uvědomoval potenciál „elitních“ uprchlíků a hodlal je využít pro vlastní zahraničněpolitické účely, především jako prostředek propagandy. Zároveň viděl, že ani jedna z exilových reprezentací se nenachází v ideálním stavu. Tvořil je různorodý spletec politických proudů, kromě finančních těžkostí byly sužovány vnitřními rozpory a hádkami o funkce. Američané uznávali exilové osobnosti s ohledem na kontinuitu jejich politických nebo veřejných funkcí, neměli však plnou důvěru k rozhádaným stranickým skupinám. Výsledkem pokusů o koordinaci činnosti exulantů z východního bloku se stal Výbor pro svobodnou Evropu (National Committee for a Free Europe – NCFE, později Free Europe Committee – FEC).² Výbor založený v červnu 1949 a financovaný oficiálně z darů soukromých sponzorů a skrytý z fondů CIA pomáhal hledat exulantům odpovídající uplatnění, vydával jejich publikace a články, zařizoval univerzitní přednášky či interview v rozhlase, v nichž upozorňovali americkou veřejnost na nebezpečí světového

1 Viz NEKOLA, Martin: Za osvobození porobených národů: *Politické organizace protikomunistických exilů ze středovýchodní Evropy a Balkánu ve srovnání*. In: *Soudobé dějiny* 1/2012, ÚSD AV ČR, Praha 2012, s. 37–70.

2 Viz PALEČEK, Pavel: *Protikomunistická propaganda ve studené válce – Výbor pro svobodnou Evropu*. Disertační práce, Masarykova univerzita, Brno 2010. V roce 2013 by rozšířená studie měla vyjít také knižně. http://is.muni.cz/th/11192/ff_d/.

komunismu. V režii výboru a v souznění se zahraniční politikou Spojených států postupně spatřila světlo světa řada významných projektů. Za všechny zmiňme Rádío Svobodná Evropa/Rádío Svoboda (Radio Free Europe/Radio Liberty), propagandistickou kampaň Tažení za svobodu (Crusade for Freedom) či „exilové Spojené národy“, Shromáždění porobených evropských národů (Assembly of Captive European Nations – ACEN).³

Činnost politiků v exilu se nevymezovala pouze bojem proti společnému nepříteli, Sovětskému svazu a jeho východoevropským satelitům. Tito lidé se nadále sdružovali i podle dřívějšího stranického zabarvení a ideových zásad. Strany, které „doma“ čelily represím komunistů, byly degradovány na zcela marginální subjekty či rovnou zakázány, se pokoušely pokračovat v působení i v exilových podmínkách. Ovšem nedostatek funkcionářů, chabé organizační zázemí a především chybějící kontakt se sympatizanty a voličskou základnou mohly zapříčinit, že takové strany připomínaly spíše diskusní kroužky, čas od času vydávající své tiskoviny a pořádající sjezdy a konference. Od počátku se tedy projevoval silný zájem také o nadnárodní spolupráci v rámci internacionál, sdružujících zástupce ideologicky si blízkých hnutí. Agrárním a rolnickým stranám sloužila coby společný pracovní panel Mezinárodní rolnická unie (International Peasant Union – IPU),⁴ socialistům Socialistická unie střední a východní Evropy (Socialist Union of Central – Eastern Europe – SUCEE),⁵ křesťanským demokratům Křesťansko-demokratická unie střední Evropy (Christian Democratic Union of Central Europe – CDUCE).⁶ O zastřešujících organizacích lze hovořit i v případě liberálů a federalistů.⁷ Společně s dalšími exilovými subjekty měly poradní hlas při každoročních zasedáních ACEN, vydávaly analýzy a situační zprávy o dění na Východě, se střídavým úspěchem se pokoušely ovlivňovat rozhodování sprátených protějšků (například SUCEE měla úzké vazby na britskou Labour Party) a vůbec dávat o sobě vědět na mezinárodní scéně. Některé z vedoucích osobností byly mimoto přizvány do struktur Evropského hnutí (European Movement) a Rady Evropy (Council of Europe).⁸

3 Viz MAZURKIEWICZ, Anna: The Voice of the Silenced People: The Assembly of Captive European Nations. In: ZAKE Ieva (ed.). *Anti-Communist Minorities in the U.S.* Palgrave Macmillan, New York 2009, s. 167–185.

4 Zelená internacionála, založena 4. července 1947, sídlo ve Washingtonu D. C.

5 Socialistická internacionála, založena 5. července 1949, sídlo v Londýně.

6 Křesťansko-demokratická internacionála, založena 26. července 1950, sídlo v New Yorku.

7 Liberálně-demokratická unie střední a východní Evropy (Liberal-Democratic Union of Central-Eastern Europe – LDUCEE), Federalistické hnutí střední Evropy (Central European Federal Movement – CEFM).

8 Exilové nadnárodní organizace ve studené válce nejsou naší historiografií téměř vůbec zmapovány, byť v řadě z nich působili Čechoslováci v řídicích funkcích. S výjimkou původních brožur a memoárů činovníků neexistuje téměř žádný pramen, který by se zabýval jejich vývojem a činností. Ve výzkumu došli nejdále zřejmě polští badatelé, kteří „międzynarodówki“ v souvislosti s exulanty často zmiňují. Např. CENKIEWICZ, Sławomir (ed.): *Polska emigracja polityczna* – reprint. Adiutor & Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2004.

Martin Nekola

Evropští křesťanští demokraté

Nadále se zaměříme na CDUCE, jež se potenciálem, podporou i polem působnosti řadila k těm neaktivnějším z výše zmíněných organizací.⁹ Abychom odhalili pozadí vzniku, je třeba vrátit se na počátek dvacátých let 20. století, kdy se z popudu zakladatele Italské lidové strany (Partito Popolare Italiano) Luigiho Sturza rozvinula myšlenka panevropského sdružení katolických stran, s cílem přiblížit podobně smýšlející politiky na nadnárodní úrovni a vybudovat křesťansko-demokratickou protiváhu Kominterně. Přípravy zabraly několik let, po první světové válce byly přece jen zákopy mezi některými národy příliš hluboké. Jednání probíhala v utajení, s vyloučením tisku i veřejnosti, participující politici se obávali jakýchkoliv proklamací a závazků, přihlášení se ke „křesťansko-demokratickým“ hodnotám pro někoho znamenalo přiznání klerikálního charakteru stran a tím i zúžení pole působnosti. Především neochota a obava německé strany Zentrum a francouzské Lidově demokratické strany (Parti Démocrate Populaire) vystupovat jedním hlasem proces brzdily. Pozvané strany ze Španělska, Švýcarska, Nizozemí či Československa odmítly.¹⁰ V květnu 1926 byl nakonec v Bruselu ustaven Mezinárodní sekretariát stran křesťanské inspirace (Secrétariat International des Partis Démocratiques d'Inspiration Chrétienne – SIPDIC). Ve své době se jednalo o téměř neznámé společenství, které se scházelo nepravidelně, ještě méně pak vydávalo rezoluce. Zaměřovalo se výhradně na témata spojená s konzervativními hodnotami, politickým katolicismem a realizací sociálního učení církve. Uvnitř SIPDIC vznikaly třecí plochy mezi katolicstvím a protestantstvím i kvůli vztahu k sílící ideologii fašismu. Již ve třicátých letech činnost sekretariátu stagnovala, s počátkem druhé světové války ustala zcela.¹¹

I během válečných let se podařilo uchovat síť kontaktů, které posloužily jako základ početně malé Mezinárodní křesťansko-demokratické unie (International Christian Democratic Union – ICDU), založené v Londýně v únoru 1941. Sdružovala především francouzské, rakouské, italské, belgické a polské exulanty, kteří rozvíjeli úvahy o uspořádání kontinentu po porážce nacismu a úloze křesťansko-demokratických stran při mírové obnově, prosazování nutných ekonomických a sociálních reforem a posilování parlamentarismu. Nebáli se přijít s nadčasovými návrhy, které se zanedlouho dočkaly realizace. Například

- 9 Jako základní archivní prameny týkající se CDUCE slouží z domácích Archiv Rady svobodného Československa v Centru československých exilových studií při Univerzitě Palackého v Olomouci (kartony 63–71), fond Prof. JUDr. Adolfa Procházky, původně uložen v Ústavu soudobých dějin AV ČR v Praze, na jaře 2012 byl předán Národnímu archivu ČR (kartony V/21, VI/22, VII/23) – viz SUCHÁNEK, Drahomír: *Inventář pozůstalosti Adolfa Procházky: životopis, dokumenty*. Stilus Press, Brno 2008. V USA pak Assembly of Captive European Nations Records 1953–1972, Immigration History Research Center, University of Minnesota (karton 42, složky 7–10) a POPIEL, Karol: *Political Papers*, Polish Institute of Arts and Sciences of America Archives (složky 220–221, 245–313).
- 10 KUBES, Milan – KUČERA, Rudolf (ed.): *Evropská lidová strana: historie a současnost*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, Praha 2002, s. 16–18. Srov. CONWAY, Martin: *Catholic politics in Europe 1918–1965*. Routledge, London 1997, s. 56–70.
- 11 Podobně viz MÜLLER, Guido: Das „Secrétariat International des Partis Démocratiques d'Inspiration Chrétienne“ 1925–1939 – ein vorweggenommenes Exil katholischer Demokraten in der Zwischenkriegszeit. In: GEHLER, Michael a kol.: *Christdemokratie in Europa im 20. Jahrhundert*. Böhlau Verlag, Wien 2001, s. 559–573.

ministr zahraničí exilové vlády Lucemburska Joseph Bech v únoru 1943 vypracoval detailní plán hospodářského propojení své země s Belgií a Nizozemím, na něž přímo navázali tvůrci celní unie Benelux o pět let později. ICDU rovněž vyzvala k obnovení Společnosti národů, ovšem přetavené do efektivní organizace, bránící porušování mezinárodního práva. Spory se rozhořely o budoucí postavení německého národa ve střední Evropě a možné hromadné vysídlování.¹² Představitelé Unie komunikovali s katolickými kruhy ve Spojených státech amerických a vybízeli, aby tato supervelmoc zaujímala rozhodující úlohu při rekonstrukci Evropy. Kromě Luigiho Sturza se v ICDU velmi angažovali například dědic císařského trůnu Otto von Habsburg, předseda Československé strany lidové a exilové vlády Msgre. Jan Šrámek, vrcholný činitel baskického exilu Manuel de Irujo, budoucí předseda rakouského parlamentu Felix Hurdes, několikánásobný belgický ministr August Edmond De Schryver a další.¹³

Jednání o dalších formách spolupráce se rozeběhla poměrně záhy po konci války. Role prostředníka se zhostila švýcarská lidová strana (Christlichdemokratische Volkspartei der Schweiz – CVP). Na přelomu února a března 1946 hostil Lucern konferenci křesťanských demokratů osmi evropských zemí, paradoxně bez účasti Němců. Znovu se zdlouhavě řešily otázky, zda mají strany fungovat striktně odděleně od církve a duchovních a zda přizvat do nové nadnárodní platformy kromě partají také odbory, sociální hnutí, mládežnické organizace a jednotlivé známé osobnosti. Z Lucernu vedla přímá cesta k volnému sdružení Nové mezinárodní skupiny (Nouvelles Équipes Internationales – NEI), jehož založení se datuje k ustavujícímu kongresu v Chaudfontaine u Lutychu dne 3. června 1947. Podle požadavku Francouzů byly zastoupeny strany, skupiny a jednotlivci. Sdružení NEI se zamýšlelo stát se otevřeným klubem křesťansko-demokratické inspirace, nastolit systém pravidelné komunikace a konzultací politických stran a think-tanků, klást důraz na sociální aspekt evropské integrace a bránit evropské hodnoty před sovětskou. Okruh zakladatelů čítal významná jména včetně otců moderní myšlenky sjednocené Evropy Georgese Bidaulta, Konrada Adenauera, Alcide de Gasperiho, Paula van Zeelanda a Roberta Schumana, kterého plénum zvolilo prvním předsedou. Vedle významných západoevropských stran byla členem i Československá strana lidová (v Bruselu ji zastupoval poslanec Ivo Ducháček) nebo zástupci křesťanských demokratů ze Slovinska, Polska a Pobaltí, kteří již museli z politických důvodů odejít do exilu.¹⁴ Ústředí NEI se nacházelo nejprve v Bruselu, od roku 1950 pak v Paříži. Sdružení mělo neocenitelnou výhodu v politickém rozložení sil v západoevropských zemích. Hned v šesti z nich totiž počátkem padesátých let drželi kormidlo vlády křesťanští demokraté, a koncepce navrhované NEI tak snáze nacházely odezvu v reálné politice. Sdružení NEI uskutečnilo v letech 1947–1965 celkem šestnáct, odbornou i laickou veřejností ostře sledovaných kongresů, vydávalo řadu publikací,

12 KAISER, Wolfram: Co-Operation of European Catholic Politicians in Exile in Britain and the USA during the Second World War. In: *Journal of Contemporary History*, 2000, Vol. 35, No. 3, SAGE Publications, London 2000, s. 460–463.

13 KAISER, Wolfram: No Second Versailles: Transnational Contacts in the People and Freedom Group and the International Christian Democratic Union 1936–1945. In: GEHLER, Michael a kol. *Christdemokratie in Europa im 20. Jahrhundert*, Böhlau Verlag, Wien 2001, s. 631–641.

14 BECKER, Winfried: Die Nouvelles Equipes Internationales und der Föderalismus. In: *Historisch-politische Mitteilungen*, Konrad-Adenauer-Stiftung-Böhlau Verlag, Köln 2008, s. 97–101.

Martin Nekola

udržovalo si silný hlas v konzultativním tělese při Radě Evropy, mělo vliv na jednání předcházejícím uzavření Pařížské smlouvy o Evropském společenství uhlí a oceli. Mimořádné aktivity rozvíjela rovněž mládežnická sekce NEI, která se v roce 1951 osamostatnila a vytvořila Mezinárodní unii mladých křesťanských demokratů (International Union of Young Christian Democrats – IU YCD).

Při kongresu v sicilské Taormině v květnu 1965 delegáti konstatovali, že cíle vytyčeného při založení sdružení, tedy setkávání skupin a jedinců, kteří by si vyměňovali zkušenosti a poznatky, kam posunout křesťanskou demokracii v moderní Evropě, bylo dosaženo a je nasnadě zahájit další fázi, hledání společného politického programu napříč státy. Stávající uspořádání NEI neodpovídalo novým požadavkům, došlo proto k transformaci sdružení na Evropskou unii křesťanských demokratů (European Union of Christian Democrats – EUCD), seskupující už pouze politické strany. Dalším klíčovým krokem ve vývoji křesťansko-demokratického proudu se stal 8. července 1976 vznik jednotné Evropské lidové strany (European Peoples Party – EPP), působící ve strukturách Evropských společenství.¹⁵

Internacionála exulantů

Kongresy NEI se od počátku padesátých let orientovaly výhradně na problematiku integrace západní části Evropy, zájem o situaci v satelitních státech SSSR naproti tomu upadal, k nelibosti z řad exilových delegací. Zájmy těchto členů uspokojivě mohla prosazovat spíše jiná, čistě exulantská organizace. V kuloárech se proto začalo hovořit o jejím založení na půdě Spojených států, nadále by přitom zůstala těsně provázaná s NEI v Evropě. Velký zájem na nové organizaci měli především představitelé polské Strany práce (Stronnictwo Pracy, později Chrześcijańsko-Demokratyczne Stronnictwo Pracy) Konrad Sieniewicz, Karol Popiel a Seweryn Eustachiewicz. Další impuls přišel od válečného ministra jugoslávské exilové vlády v Londýně, posléze předsedy exilového Slovinského národního výboru (Narodni odbor za Slovenijo) a Slovinské lidové strany (Slovenska ljudska stranka) Mihy Kreka. Ve Spojených státech pracoval v Kongresové knihovně ve Washingtonu D. C., a v průběhu roku 1950 se jal rozvíjet představy o samostatné reprezentaci křesťansko-demokratických stran ze střední Evropy, toho času v exilu. Získal pro ideu také kolegu z knihovny, exministra zdravotnictví za Československou stranu lidovou v letech 1945–1948 Adolfa Procházku.

Je třeba připomenout, že Procházka po odchodu do emigrace neprocházel jednoduchým obdobím v osobním ani pracovním životě. Manželství s bývalou poslankyní Helenou Koželuhovou bylo v troskách, v exilové lidové straně trvale soupeřil o Šrámkovo nástupnictví s někdejším generálním sekretářem Adolfem Klimkem a jako vůdčí osobnost neuměl být příliš přesvědčivý, neboť podle mnohých až příliš často podléhal nátlaku, ustupoval a měnil stanoviska.¹⁶ Budování nového tělesa pro Procházku znamenalo novou

15 Blíže o historii evropské křesťanské demokracie viz PAPINI, Roberto: *The Christian Democrat International*, Rowman & Littlefield, Lanham 1997. Srov. KAISER, Wolfram: *Christian Democracy and the Origins of European Union*. Cambridge University Press, Cambridge 2007.

16 Viz SUCHÁNEK, Drahomír: Počátky exilové politiky Československé strany lidové. Adolf Procházka, Adolf Klimek a boj o Šrámkovo nástupnictví (1948–1953). In: *Soudobé dějiny*, 2007, 14, č. 4, s. 651–681.

motivaci pro zesílení politické práce. Křídlo, jež se ve stranickém sporu přiklonilo k němu, bývá někdy označováno jako Československá křesťansko-demokratická skupina.

V bytě Mihy Kreka se konalo několik setkání, jichž se vedle Procházky, Sieniewiczze a Popiela účastnili také László Varga a monsignore József Közi-Horváth, někdejší poslanec maďarské Demokratické strany (Demokrata Néppárt), významný litevský akademik, profesor Kazys Pakštas, Donats Murnicks a Boleslavs Maikovskis z předválečné Křesťansko-rolnické strany Lotyšska (Latvijas Kristīgo Zemiņu un Katolu) a další osobnosti. Těžiště jednání se posléze přesunulo do New Yorku, kde jako hlavní koordinátor působil poslanec Ivo Ducháček, mající rovněž bohaté zkušenosti z NEI. Byl utvořen prozatímní výbor CDUCE, který vyslal s žádostí o finanční podporu vyjednavče do NCFE. Výbor přislíbil pomoc, ale až od 1. ledna 1951. Téměř půl roku tedy CDUCE fungovala na zcela dobrovolné bázi. Proces byl završen 26. července 1950, kdy ve Slovenian Hall v New Yorku došlo k oficiálnímu vyhlášení CDUCE, za účasti delegací Českoslovráků, Poláků, Mařarů, Jugoslávčů/Slovinců, Litevců a Lotyšů.¹⁷ Generálním tajemníkem se stal Konrad Sieniewicz, József Közi-Horváth zaujal post předsedy výkonného výboru. Zároveň byly představeny stanovy o dvaadvaceti článcích. Druhý článek nastínil cíle, které se organizace pokusí prosazovat:

Křesťanská morálka a sociální filozofie a jejich uvedení do veřejného života.

Osvobození národů střední Evropy od komunistického útlatku.

Rekonstrukce zemí regionu po osvobození na základě křesťansko-demokratických principů.

Integrace střeoevropského prostoru do demokratické spojené Evropy.

Zřízení pevného základu pro trvalou spolupráci mezi křesťansko-demokratickými stranami po osvobození jejich zemí.¹⁸

CDUCE rozlišovala dva druhy členství, řádné a přidružené. Řádnými členy mohly být střeoevropské politické strany křesťansko-demokratické orientace, aktivní v původních zemích, případně s nimi spojené spolky a hnutí. O přidružené neboli konzultativní členství se mohly přihlásit „výjimečné osobnosti a skupiny“ na základě doporučení výkonného výboru a následně musely projít schvalovacím procesem ve valném shromáždění.

Na špičce hierarchie CDUCE stál generální tajemník (secretary general). Následoval výkonný výbor (executive committee), v jehož pravomocích se nacházela politická agenda a zakládání a kontrola regionálních poboček a stálých komisí. Jednalo se o komisi finanční, sociální, politickou a tiskovou, postupem času přibýly ještě agrární a ženská. Mezi edi-

17 K úřadování Unie nejprve využívala administrativní místnosti v budově na 2020 P Street v centru Washingtonu, až koncem roku 1951 se na žádost NCFE přesunula do New Yorku na adresu 339 East 52nd Street. Jako placená administrativní síla zde působila jediná sekretářka. Jedním z důvodů mělo být snížení nákladů, nicméně americké vedení NCFE soustavně vyvíjelo tlak na soustřeďování jednotlivých národních exilových komitétů ze všech koutů USA do New Yorku, kde sám sídlil, aby lépe kontroloval jejich činnost a mohl v případě problémů povolávat vedoucí činitele ke konzultacím, vyzývat k nápravě, popřípadě varovat před snížením dotací.

18 *Constitution of the Christian Democratic Union of Central Europe*, Národní archiv ČR, Fond Prof. JUDr. Adolfa Procházky, karton 23.

Martin Nekola

tory a referenty v tiskové komisi, známé spíše pod názvem Křesťansko-demokratický zpravodajský servis (Christian Democratic News Service), působil také Bohumír Bunža, další výrazná postava československého lidoveckého exilu.¹⁹ Zpravodajský servis řídil vydávání tiskovin Unie. Jednalo se o analýzy, informativní brožury, politické úvahy členů i řadu sborníků o křesťansko-demokratické tradici v moderní politické historii střední Evropy.²⁰ Od června 1951 do července 1961 vycházel v nákladu kolem 1500 výtisků čtrnáctideník *Christian Democratic Review* (celkem 129 čísel). V srpnu 1953 se objevila španělsky psaná tiskovina, zaměřená na Latinskou Ameriku, *Información democrática cristiana* (později přejmenovaná na *Mensaje democrata cristiano*). Do července 1964, kdy list z finančních důvodů zanikl, vyšlo 94 čísel. Ve Washingtonu D. C., editoři připravovali i občasně analýzy pro vysílání Hlasu Ameriky (Voice of America), po přestěhování do New Yorku navázala CDUCE trvalou spolupráci s rádiem WFUV, vysílajícím ze soukromé Fordhamovy univerzity v Bronxu. Delegáti Unie byli pravidelně zvaní před mikrofon a měli možnost prezentovat svůj náhled na mezinárodní situaci.

Výkonný výbor se měl scházet minimálně jednou za dva měsíce. V čele stál předsedající (chairman) a čtyři zástupci (vice-chairman). Každý stálý člen vysílal do výboru dva zástupce.

Valné shromáždění (General Assembly) se skládalo z delegátů, které nominovali jednotliví členové, přičemž každému stálému členovi náleželo nominovat patnáct osob. Scházelo se každý druhý rok, bylo oprávněno přijímat a měnit stanovy CDUCE, formulovat zásady politiky CDUCE, vybírat členy rady (council). Ve zmíněné radě, která pravidelně zasedala dvakrát do roka, měl každý stálý člen šest zástupců, doplněných čtyřmi náhradníky. Rada připravovala pořad jednání valného shromáždění, vydávala pokyny pro činnost orgánů CDUCE, schvalovala jednací řád.

Struktury CDUCE zahrnovaly ještě mládežnickou sekci (youth section), v rozhodování podléhající výkonnému výboru. Zajímavým prvkem bylo, že nevznikla na půdě Spojených států amerických jako kmenová organizace, ale v Paříži. Měla přitom pobočky v Belgii a Velké Británii, úzce spolupracovala se Svobodnou evropskou univerzitou (Collège de l'Europe libre) ve Štrasburku,²¹ ale zejména s Mezinárodní unií mladých křesťanských demokratů.²²

19 Členy CDUCE byli rovněž již jmenovaní Ivo Ducháček, redaktoři Rádía Svobodná Evropa Jaroslav Pecháček a Ludovít Šebesta-Dvorský, dlouholetý diplomat a bývalý velvyslanec ve Vatikánu František Schwarzenberg, novinář Pavel Blaho, bývalý ministr unifikací v Gottwaldově vládě Mikuláš Franek, humanitní filozof Jozef Dieška a exilový intelektuál Msgr. Felix Mikula. V pařížské mládežnické sekci působili Dimitrij Pavlista a Jan Renner.

20 Například hojně distribuovaná práce *Christian Democracy in Central Europe: Achievements and Aspirations of the Christian Democratic Movement*, CDUCE, New York 1952.

21 Blíže o dosud málo probádané činnosti této exulantské vzdělávací instituce viz DURIN-HORNYIK, Veronika: *The Free Europe University in Exile, Inc. and the Collège de l'Europe libre (1951–1958)*. In: Katalin Kádár Lynn (ed.): *The Inauguration of Organized Political Warfare: Cold War Organizations Sponsored by the National Committee for a Free Europe*, Helena History Press, Budapest, bude publikováno 2013. Viz také PALEČEK, Pavel: *Protikomunistická propaganda ve studené válce*.

22 Mládežnická unie vydávala jednou za měsíc bulletin *Nouvel Horizon (Nový obzor)*, jehož šéfredaktorem byl český exulant Jaroslav Vrzala. Ten byl už v roce 1952 zvolen předsedou Sekce mladých Křesťansko-demokratické unie střední Evropy a vedoucím československé delegace v Mezinárodní unií mladých

Regionální pobočky (regional representatives) CDUCE zřídila ve Francii, Itálii, zemích Beneluxu a v západním Německu.

CDUCE především usilovala o širokou síť kontaktů a co nejtěsnější styky s nadnárodními uskupeními podobného typu. V Evropě zůstávalo nejlogičtějším partnerem sdružení NEI. Některé osoby včetně Konrada Sieniewicze si ponechaly členství v obou organizacích, ale většina přivítala osamostatnění a nastavení rovných podmínek ve vzájemných vztazích. V rámci NEI tvořili exulanti pouhou frakci, v mnoha ohledech trpěnou a vnučující program, jenž cílil na východní Evropu a členům z Evropy západní nepřipadal tak zásadní. Docházelo tak k neporozumění a sporům, kam má organizace dále směřovat. Vznik CDUCE měl jasný účel, společný všem zainteresovaným stranám. Zbývalo nastavit novou formu spolupráce s NEI, čemuž napomohla především evropská pracovní turné Kőzi-Horvátha na přelomu let 1951–1952. Vedení NEI s generálním tajemníkem CDUCE dohodlo pravidelnou výměnu informací, účast na konferencích a sjezdech,²³ společná memoranda Organizace spojených národů, například ve věci perzekvovaných vysoce postavených duchovních,²⁴ ale i příležitostně pořádání workshopů k mezinárodní situaci. V roce 1951 se takto konalo setkání na téma „Demokracie versus komunismus“, „Práva a limity pacifismu“ v roce 1953, „Evropa a USA“ v roce 1955 či „Křesťanská demokracie a socialismus“ o další dva roky později.²⁵ CDUCE využívala možnosti NEI k prezentaci v západní Evropě a k proniknutí do hlavních partnerských politických stran.²⁶ Sdružení NEI recipročně hodlalo využít Unii k posílení vlivu v Severní Americe. Generální tajemník NEI Robert Bichet se vytrvale snažil dostat organizaci do povědomí v OSN, kde měly křesťansko-demokratické ideje velmi slabý ohlas. Na základě dohody se Sieniewiczem tento úkol nakonec připadl CDUCE, jejíž reprezentanti již stačili navázat užitečné kontakty

křesťanských demokratů, jejíž byl po dva roky místopředsedou. Právě v rámci této činnosti redigoval časopis *Nouvel Horizon* určený k informování mladých západoevropských křesťanských demokratů o životních podmínkách mládeže v komunistických zemích. Když byla v roce 1955 ve Francii ustavena Rada svobodné mládeže střední a východní Evropy v rámci Evropského hnutí, redigoval její časopis *Jeunesse Libre (Svobodná mládež)*. Rada i časopis se mj. podílely na kampaních proti komunisty ovlivňovaným a infiltrovaným Mezinárodním festivalům studentstva a mládeže.

23. Nejpočetnější, pětadvacetičlennou delegaci vyslala CDUCE na 9. kongres NEI v září 1955 do rakouského Salcburku. Mezi sto padesáti přítomnými se projevovali exulanti velmi aktivně a získali pozornost, když přesvědčivě referovali o Sovětském svazu a jeho satelitech jako o vážné hrozbě stabilitě, integraci a mírovému rozvoji kontinentu. Na 10. kongresu NEI o rok později v Lucembursku se domohli vypuštění formulace „mírové koexistence s komunismem“, která se původně měla objevit v oficiálním usnesení a tiskových zprávách.
24. Každá komunistická země měla stovky dlouhodobě vězňených či rovnou popravených obětí z řad duchovních. Mezi nejznámější případy patřil kardinál Josef Beran v Československu, kardinál József Mindszenty v Maďarsku, kardinál Stefan Wyszyński v Polsku, kardinál Alojzije Stepinac v Chorvatsku či vlivní biskupové Mečislav Rejnys na Litvě, Gjergj Volaj v Albánii a Iuliu Hossu v Rumunsku.
25. GODDEERIS, Idesbald: Exiles Strategies for Lobbying in International Organisations: Eastern European Participation in the Nouvelles Équipes Internationales. In: *European Review of History*, 2004, Vol. 11, 3, Routledge, London 2004, s. 389.
26. Především Parti Social Chrétien v Belgii, Christlich Demokratische Union v Německu, Mouvement Republicain Populaire ve Francii, Democrazia Cristiana v Itálii, Parti Chrétien Social v Lucembursku, Anti-revolutionaire Partij v Nizozemí, Österreichische Volkspartei v Rakousku a Parti Conservateur Chrétien Social Suisse ve Švýcarsku.

Martin Nekola

mezi delegáty OSN.²⁷ V každém případě však křesťanská demokracie jako politický proud nalezla ve Spojených národech jen slabé možnosti své propagace. Úlohy jakéhosi protektora se o něco později zhostil Vatikán. Sieniewicz sám přišel s několika zajímavými návrhy k činnosti OSN, které zcela zapadly, aby se v pozměněné formě uskutečnily o několik desetiletí později. Již v roce 1951 například doporučoval zavedení úřadu Vysokého komisaře pro lidská práva (UN High Commissioner for Human Rights).²⁸ Připomeňme, že světové společenství k tomu přistoupilo až v prosinci 1993 na nátlak neziskových organizací.

Křesťansko-demokratické odbory

Aby CDUCE posílila křesťansko-demokratický proud v exilové politice na území Spojených států amerických, výrazně napomohla vzniku jiné spřízněné organizace, Středoevropské federace křesťanských odborů (Central European Federation of Christian Trade Unions – CEFCTU). Ustavující sjezd v New Yorku se konal 1. března 1952. V Evropě existovala již od roku 1904, v různé podobě a pod různými názvy, Mezinárodní konfederace křesťanských odborů (International Confederation of Christian Trade Unions – ICCTU), v jejichž orgánech působil i několik exulantů. Těžiště nové odborové organizace mělo být logicky umístěno do zámoří, kde se soustřeďovala nejen většina exilových hnutí, ale byl zde rovněž mnohem snazší přístup k ideologicky blízkým partnerům v Latinské Americe a východní Asii. V neposlední řadě bylo moudré nacházet se poblíž funkcionářů Americké federace odborů (American Federation of Labor – AFL), o jejíž finanční podporu se žádalo.

V programu CEFCTU se nacházelo mnoho lákavě znějících bodů, leč jejich plnění bylo realitě roku 1952 opět na míle vzdáleno: *Podle křesťansko-sociální doktríny, již zastáváme, závisí svobodný a lepší život každého dělníka ve střední Evropě především na plném sociálním pojištění (nezaměstnanost, nemoc, invalidita, úraz, stáří), právu na zaměstnání a jeho volbě, na dobrovolném členství v odborové organizaci podle výběru, na adekvátních životních podmínkách, umožňujících občanský, kulturní i duchovní rozvoj každé osobnosti.*²⁹

V následujících devíti bodech se CEFCTU zavázala bojovat proti světovému komunismu, ukázat dělníkům za železnou oponou, na základě lásky a úcty k bližnímu, bez třídního boje. Podle CEFCTU mělo dělnictvo, management i zaměstnavatelé a vlastníci tvořit úzce propojenou, harmonickou soustavu. V programu nechyběl ani federalistický přístup. Federace středoevropských států měla pomoci eliminovat politické rozdíly a vybudovat společný ekonomický systém. Cesta k těmto cílům mohla vést jen přes porážku sovětského imperialismu. Členové proto měli soustavně upozorňovat na jeho nebezpečí, na podstatu a ideologické pozadí odborů v komunistických zemích, na nucené práce, favorizování těžkého

27 KEMSEKE, Peter Van: *Towards an Era of Development: The Globalization of Socialism and Christian Democracy*. Leuven University Press, Leuven 2006, s. 174–175.

28 GEBHARDT, S. M.: Międzynarodowe organizacje chrześcijańsko-demokratyczne. In: PIESAKOWSKI, T. (ed.) *Akcja niepodległościowa na terenie międzynarodowym 1944 – 1990, Materiały do dziejów uchodźstwa IV*, Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie, London 1999, s. 123–125.

29 *Central European Federation of Christian Trade Unions*. New York 1952, Archiv Rady Svobodného Československa, Centrum československých exilových studií, Univerzita Palackého v Olomouci, karton 63, s. 20–21.

průmyslu na úkor spotřebního zboží, zbrojení i hrozící atomový konflikt. Měli navazovat styky s odborovými centrály ve svobodném světě, podílet se na protikomunistické kampani pod taktovkou NCFE, Rádía svobodná Evropa, Hlasu Ameriky či Radia Vaticana.³⁰

CEFCTU měly obdobnou strukturu jako CDUCE. V čele pětičlenného výkonného výboru stál předseda, v době založení Slovinci Jože Melaher. Jemu podřízeným orgánem byla rada, v níž zasedalo pět delegátů z každého členského státu (Československo, Maďarsko, Polsko, Litva, Jugoslávie).³¹ S výjimkou Konrada Sieniewiczze a László Vargy se přímo do práce odborů nezapojil žádný z funkcionářů CDUCE. Dodejme ještě, že CEFCTU vydávala bulletin *Christian Labor*.

Očekávání a potíže

Vraťme se k počátkům CDUCE. Samotné důvody pro založení zpětně shrnul Adolf Procházka během projevu na prvním sjezdu v březnu 1953:

Křesťansko-demokratická unie stredoevropská je sesterská organizace Nouvelles Equipes Internationales. Má však v poměru k ní zvláštní poslání. Sdružuje politické směry, jež vedle společné křesťansko-demokratické ideologie spojuje také společný osud: že byly zatlačeny do podzemí a vyhnány do exilu, když státy, v nichž působí, byly komunistickým násilím zbaveny svobody. Již tato okolnost jasně naznačuje cíle Unie. Pracuje, vedle své sestry NEL, především na tom, aby se demokratické řády navrátily do zemí střední Evropy. [...] Asi se mne v duchu tázete, proč zakládáme my, demokratičtí exulanti, nadnárodní organizace a nespokojíme se s exulantskými organizacemi národními? Vždyť patrně obě mají týž cíl: pracovat k osvobození našich států od komunistických diktatur. A když už potřebujeme nadnárodní útvary, proč neutvoříme svaz nebo stálou konferenci národních komitétů, v nichž by všichni demokratičtí exulanti střední a východní Evropy společně pracovali na osvobození svých vlastí od komunismu a na nastolení demokracie. Mohl bych tyto předpokládané otázky odpovědět za nás československé křesťanské demokraty poukazem na to, že nadnárodní ústředí vytvářejí současně též nám konkurující ideologie: socialismus, agrarismus a liberalismus. Ale to by nebyla správná odpověď. Znamenala by, že jsme překročili k založení své Unie teprve po příkladu jiných ideologických směrů, a tedy jaksi váhavě a bez opravdového přesvědčení. Vpravdě je naším hlubokým přesvědčením, že svoji Unii bychom měli utvořit, i kdybychom neviděli obdobné snahy u jiných. Proti komunismu je totiž třeba pracovat nejen v útvarech národních, ale neméně ve formacích nadnárodních a mezinárodně ideologických. [...] Naše unie ale nemá být jen dočasným sešikováním křesťansko-demokratických sil v exilu, nýbrž nadto pokusem o jednotu trvalejší. Až svůj boj za demokracii našich vlastí vítězně dokončíme, nechceme se rozejít. Nechceme poté pasivně přiblížit, jak státy střední Evropy opět upadají do bojovných nacionalismů, hospodářských autarkií, izolacionismu, tvoření hospodářských bloků a neochoty ke spolupráci. Chceme naší Unie, výsledků její práce a v ní navázaných přátelských vztahů použít k cíli, jenž je přímo životní pro naše národy a státy, k jejich sblížení. [...] Jsem přesvědčen, že užší spolupráce mezi státy střední Evropy, k níž směřuje naše Unie, bude kladným přínosem k jednotě celé Evropy a přes ni k účelnému zesílení organizace světa. Spolupráce států střední Evropy je nám prostředkem k těmto vyšším cílům. Jsme si totiž příliš dobře

30 Tamtéž, s. 23.

31 Čechy a Slováky reprezentovali Stanislav Hofírek, František Novotný, Josef Podlena, Alois Rozehnal. Ve výkonném výboru zasedal Václav Hynar.

Martin Nekola

*vědomí, že ve věku atomové energie regionální jednoty už nedostačí. Ale každá oblastní spolupráce mezi státy může být nosným kamenem celkové mohutné stavby. Ovšem taková spolupráce a z ní vyplývající organizační útvar musí být konstruktivní. Nesmí se stát nástrojem tendencí, jež by sledovaly staré sobecké cíle, například imperialistické či revizionistické. Musí být založena na upřímné snaze skutku sloužit lidu střední Evropy, a proto musí spočívat na jejich dobře uváženém a svobodném souhlasu. [...] Jsme realisty a nezapíráme si, že střední Evropa má svou historii. Překonávat překážky z ní plynoucí pro politickou jednotu Evropy bylo by samo o sobě dobrým smyslem spolupráce v naší Unii. I na to myslíme a Bůh dá, že i v tomto směru uspějeme.*³²

V Bílém domě úřadoval od roku 1953 republikán Dwight D. Eisenhower, který navzdory svým předvolebním prohlášením o změně zahraničněpolitické strategie vůči sovětskému bloku pokračoval v politice pouhého zadržování (containment) komunismu. Mnozí však v tohoto válečného hrdinu v prezidentské funkci mylně vkládali naděje na osvobození střední a východní Evropy. Válka v Koreji ještě přála vypjatým antikomunistickým náladám, z nichž východoevropské exilové organizace mohly profitovat. Po Stalinově smrti a zejména po událostech z podzimu 1956, kdy Západ nečinně přihlížel, jak sovětské tanky krvavě potlačily maďarské povstání, se ukazovalo, že žádné osvobození „porobných národů“ není na pořadu dne. Jak vidno ze vzájemné korespondence a měnícího se tónu oficiálních vyjádření a projevů, nepříjemnou realitu a nejistou budoucnost si uvědomovala také CDUCE.

Při analýze zápisů ze schůzí výkonného výboru nicméně vidíme, že ani za minulosti nebyli někteří členové ochotni udělat tlustou čáru a ponořit se do ryze bezproblémové spolupráce s ostatními, jak CDUCE deklarovala ve svých stanovách. Exulanti se uměli sjednotit proti komunistickému protivníkovi, nikoliv zcela zapomenout na staré křivdy a spory. Zejména maďarští delegáti, kteří i podle A. Procházky *uchovávají silné revisionistické* (sic) *tendence, uplatňují je v rámci Unie, ba co více, pokusí se z Unie učinit nástroj těchto tendencí*³³, byli vnímáni jako rušivý element.³³ Maďaři přišli s návrhem, aby Unie za svůj hlavní cíl vytyčila federalizovanou střední Evropu, vytvořenou na zásadě sebeurčení národů, proti čemuž protestovala skupina okolo Adolfa Procházky, mající obavy z reakce zastánců koncepce slovenské samostatnosti, kteří by tak mohli začít pronikat do nadnárodních exilových struktur a prosazovat svou politiku. Spor pokračoval a podezření Procházky, Bunži a Ducháčka se potvrdila, když Maďaři na podzim 1952 žádali o připuštění dalších řádných členů do CDUCE. Opakované žádosti o členství přicházely zejména od někdejších příslušníků Hlinkovy ľudové strany a katolického křídla slovenské Demokratické strany. Představitelé Československé strany lidové v exilu se domnívali, že tito lidé mají posloužit trvalé maďarské snaze „rozložit republiku“, a pohrozili vystoupením z CDUCE, pokud budou přijaty „separatistické kruhy“. Původní návrh, aby se o nových členech rozhodovalo většinovým hlasováním, tedy zapadl, namísto toho se mělo rozhodnout jednomyslným usnesením zakládajících členů, případně připuštění nového řádného člena mohlo pro-

32 Projev Prof. Adolfa Procházky, místopředsedy Křesťansko-demokratické unie střední Evropy ke sjezdu této Unie 13.–15. března 1953 v New Yorku, Národní archiv ČR, Fond Prof. JUDr. Adolfa Procházky, karton 22.

33 Záznam o maďarské politice při jednání Křesťansko-demokratické unie střední Evropy z 9. října 1952. Archiv Rady Svobodného Československa, Centrum československých exilových studií, Univerzita Palackého, Olomouc, karton 68.

běhnout pouze po schválení stálým členem z téhož státu. Lidovci obratně manévrovali a nabídli několik „kompromisních“ řešení, ovšem do každého zakomponovali pojistku, aby přes jejich nesouhlas nemohly Unii rozšířit například osoby spjaté s vlivnou Slovenskou národní radou v zahraničí (SNRvZ) nebo Českým křesťansko-demokratickým hnutím (ČKDH). Zainteresované křídlo slovenských exulantů v roce 1954 udržovalo kontakty s Českým křesťansko-demokratickým hnutím, tj. početnou exilovou skupinou vedenou bývalým lidoveckým poslancem Bohdanem Chudobou (do května 1954), Josefem Kalvodou a Simeonem Ghelfandem, vymezující se vůči exilové lidové straně. Společným zájmem ČKDH a SNRvZ bylo nahradit Adolfa Procházku a jeho věrné v CDUCE. Unie nicméně na žádné změny ve složení delegace reprezentující československé, respektive české a slovenské křesťanské demokraty nepřistoupila.³⁴

Na spor Maďarů a Čechoslováků v CDUCE je třeba nahlížet v širších souvislostech exilové politiky. V červnu téhož roku se znovu sjednotila Rada svobodného Československa, zastřešující orgán protikomunistického exilu, který po osmnáct měsíců ochromovaly spory dvou znesvářených křídel.³⁵ V nově ustavených orgánech Rady byli silněji zastoupeni i Rusíni, jakožto zástupci Podkarpatské Rusi, kterou část exilu považovala stále ještě za součást Československa. Naproti tomu maďarská exilová reprezentace se tohoto území, které v březnu 1939 Horthyho armády připojily k velkému Maďarsku, nechtěla vzdát ani do budoucna. Určité napětí mezi Radou a Maďarským národním výborem (Magyar Nemzeti Bizottság) se projevovalo buď na půdě ACEN, nebo chabou účastí na společenských setkáních pořádaných tím druhým.³⁶ K užší spolupráci došlo opět až po maďarských událostech v říjnu a listopadu 1956.

Spory Čechů/čechoslovakistů se Slováky, Maďary či Chorvaty, kteří se považovali za zcela suverénní exilový proud a silně se vymezovali vůči Srbům i Slovincům, vycházely ze dvou rozdílných přístupů, kdo vůbec má právo v exilu hovořit. Zástupci států, či národů?

Při tvorbě stanov nadnárodních organizací, při přípravě různých společných memorandum a deklarací³⁷ nepanovaly ani tak rozepře kvůli obsahu, ale kvůli tomu, kdo a jménem koho se zařadí mezi signatáře. Jeden tábor považoval za nedotknutelné právo národů na sebeurčení, druhý hranice států. Fundamentální spor se táhl jako linka exilovou politikou až do pádu železné opony a ztrpčoval existenci CDUCE i jiných obdobně zformovaných organizací.

34 Blíže o těchto snahách viz CHOLÍNSKÝ, Jan: Češi a Slováci – sousedé ve střední Evropě, Korespondence českého exilového historika Josefa Kalvody se slovenským exilovým historikem Jozefem Mikušem. In: *Liberté et Patrie: Hommage à J.-M. Rydlo*, Libri Historiae, Bratislava 2013 (sborník připravovaný k vydání na podzim 2013).

35 RAŠKA, Francis D.: *Opuštění bojovníci: Historie Rady svobodného Československa 1949–1961*. Academia, Praha 2009, s. 4–6.

36 Více k poválečnému maďarskému exilu v USA viz SZABO, Julie: Hungarian émigré communities during the Cold War. In: *Studie z dějin emigrace*, sv. 6, Centrum pro československá exilová studia, Olomouc 2010, s. 47–65. Srov. FAI-PODLIPNIK, Judith: One Goal, Many Paths: Internal and External Struggles of the Hungarian Émigrés. In: ZAKE Ieva (ed.): *Anti-Communist Minorities in the U.S.*, s. 87–107.

37 Nejznámější je zřejmě tzv. *Deklarace cílů a zásad osvobození národů střední a východní Evropy (Declaration of the Aims and Principles of Liberation of the Central and Eastern European Peoples)*, podepsaná 11. února 1951 v Independence Hall ve Filadelfii celkem dvěma stovkami exilových předáků.

Martin Nekola

Sjezd

Vnitřní pnutí i organizační těžkosti oddalovaly pořádání prvního sjezdu CDUCE. Nakonec byl svolán do New Yorku s téměř tříletou prodlevou od založení Unie, ve dnech 13.–15. března 1953, týden po Stalinově smrti. V úvodním prohlášení stálo:

Cílem kongresu, jakož i soustavné činnosti CDUCE, je ukázat svobodnému světu realitu všedního dne v zemích za železnou oponou, rázně odmítnout náboženské pronásledování, protestovat proti deportacím a vážnému porušování lidských práv.³⁸

Sešlo se přes dvě stě padesát zástupců členských exilových politických stran a celkem na devět set hostů, mezi nimiž nechyběli samozřejmě zástupci Výboru pro svobodnou Evropu, NEI a jednotlivých národních exilových komitétů, význační žurnalisté, diplomaté, univerzitní profesori, církevní hodnostáři, kongresmani a senátoři, ale i početné delegace z evropských, asijských a latinskoamerických zemí.

Zdravice zaslali ministr zahraničí USA John Foster Dulles, guvernér státu New York Thomas E. Dewey, ředitel Ford Company Henry Ford II. či kardinál Francis Spellman. U mikrofonu se během tří dnů vystřídaly desítky řečníků, kteří navzájem ujišťovali sál posluchačů o vratkých základech komunistické totality v Evropě a křesťansko-demokratickému proudu přisuzovali ojedinělý potenciál získat sympatie obyvatelstva a přinést znovu svobodu za železnou oponu. Bernard Yarrow, jeden z bossů Výboru pro svobodnou Evropu, ve svém příspěvku zmínil:

Mravní a duchovní síla vaší politické ideologie představuje velkou naději do budoucnosti. [...] Křesťanská morálka, s níž je vaše politické hnutí pevně spjato, je pevnou brází proti šíření zhoubného komunistického materialismu. Hlavní chybou komunistů bylo a je, že si neuvědomují odolnost této duchovní síly. Všichni víme, jaká byla Stalinova slova na adresu Svátého otce – Papeže? A kolik ten má divizí? – Buďte si jisti, že fatální podcenění odbodlání a jednoty nejen vaší, ale i všech v Boha věřících a demokracii oddaných lidí v zemích pod sovětskou nadvládou přinese brzy osvobození a porážku tyranie.³⁹

Sjezd zakončil slavnostní banket v hotelu Beekman Tower. Ještě předtím bylo zvoleno nové vedení CDUCE, ovšem k žádným velkým změnám nedošlo. Většina činovníků obhájila dosavadní funkce, Adolf Procházka povýšil na předsedu výkonného výboru. Pro další činnost Unie se jako zásadnější ukázalo rozhodnutí, k němuž došli přítomní během neformálních rozhovorů a jednání, totiž otevřít kancelář v Latinské Americe. Šlo především o projekt Konrada Sieniewicze. Rámec jeho aktivit dalece přesahoval CDUCE, NEI či CE-FCTU. Měl vizi jednotné organizace s celosvětovým vlivem, sdružující křesťansko-demokratické strany, hnutí a spolky. Latinskou Ameriku považoval za ideální odrazový můstek. Viděl vzor ze západní Evropy, kde křesťansko-demokratické vlády v šesti zemích obdivuhodně dokázaly spolupracovat na poválečné obnově. V nastavení podobných mechanismů ve světové politice usměrňované křesťanskými demokraty viděl záruku mírového vývoje.

S tím souvisel i druhý významný výsledek prvního sjezdu, vznik Platformy ideové a politické jednoty (Platform of Ideological and Political Unity). V podstatě šlo o to, že exilové

38 The First International Congress of the Christian Democratic Union of Central Europe. In: *Christian Democratic Review*, 1953, No. 4–5, CDUCE, New York 1953, s. 1–2.

39 Tamtéž, s. 8.

strany tvořící páteř CDUCE se zavázaly unifikovat své politické programy. Klíčovým bodem jednotného programu bylo vytvoření středoevropské federace, jakmile komunismus padne.⁴⁰ Signatáři si ještě nepřipouštěli, že integrace střední Evropy zůstane úkolem až pro příští generace.

V pořadí druhý sjezd CDUCE se uskutečnil 15.–17. dubna 1955 a dosud se nesl ve znamení značného optimismu. Třetí následoval s velkou prodlevou, 17. prosince 1971. Požadavky a cíle zůstávaly stejné, ovšem cesta k nim se zdála delší než kdykoliv předtím. Politika supervelmocí, postavená na celosvětovém uvolňování napětí (détente), a tzv. Brežněvova doktrína v sovětské zahraniční politice, fakticky omezující suverenitu států východního bloku ve jménu ochrany socialismu, znamenaly pro exilová hnutí opět vše, jen ne příznivý vývoj.⁴¹

Cíl Latinská Amerika

Ohromný region od Mexika po Ohňovou zemi procházel bouřlivými změnami a modernizací, katolická církev se zde historicky těšila velké autoritě a nově vznikající, programově blízké politické strany měly dobrou šanci podílet se na vládnutí. Socialistické experimenty Jácoba Guzmána Arbenza v Guatemale, perónismus v Argentině a samozřejmě kubánská revoluce, zakončená v lednu 1959 dobytím Havany partyzánskými oddíly Fidela Castra, přinášely nové výzvy, kterým tradiční politické síly musely čelit, aby udržely dosavadní dominanci. Křesťanská demokracie oproti tomu nabízela cestu akceptovatelnou pro velkostatkáře i pro dělnictvo, která mohla zlepšit sociální podmínky nejchudších i uchránit latinskoamerické státy od revolučních otřesů.

Z iniciativy Konrada Sieniewicze byly již v roce 1951 navázány kontakty s uruguayským Hnutím Montevideo (Movimiento Montevideo), vůbec první křesťansko-demokratickou skupinou v Latinské Americe s celostátním rozsahem a organizačními strukturami.⁴² Následně CDUCE začala intenzivně komunikovat se stranami křesťanských demokratů v Chile, Venezuele, Brazílii a dalších zemích.⁴³ Díky osobním jednáním v New Yorku, kam jako politici, diplomaté či obchodníci členové těchto stran přijížděli, se spolupráce úspěšně prohlubovala. Křesťanští demokraté v Latinské Americe byli již od roku 1949 sdružení v Organización Demócrata Cristiana de América (ODCA), která ale v počátcích měla jen velmi omezený vliv. Až zástupci NEI a CDUCE,⁴⁴ kteří pořádali přednáškovou turné po latinskoamerických státech, otevřeli dveře ODCA k partnerům v Evropě a Severní Americe.

40 LUKASIEWICZ, Sławomir: *Trzecia Europa, Instytut Pamięci Narodowej*. Warszawa–Lublin 2010, s. 127.

41 PAPINI, Roberto: *The Christian Democrat International.*, s. 84.

42 Zpráva o aktivitách CDUCE za rok 1951, Národní archiv ČR, Fond Prof. JUDr. Adolfa Procházky, karton 21.

43 Partido Accion Nacional v Mexiku, Partido Demócrata Cristiano v Guatemale, Partido Liberal Cristiano v Hondurasu, Partido de Liberación Nacional v Kostarice, Partido Social Cristiano Copei ve Venezuele, Movimiento Social Cristiano v Ekvádoru, Partido Demócrata Cristiano v Peru, Partido Social Cristiano v Bolívii, Partido Demócrata Cristiano v Chile, Partido Union Cívica v Uruguayi, Partido Demócrata Cristiano v Argentině a Partido Democrata Cristão v Brazílii.

44 Problematiku Latinské Ameriky měl v rámci CDUCE na starost Polák Janusz Śleszyński, bývalý válečný letec, právník a nejbližší Sieniewiczův spolupracovník.

Martin Nekola

Jak bylo uvedeno, CDUCE zde otevřela regionální kancelář a vydávala španělsky psanou tiskovinu. Na třetí kongres ODCA v Santiagu de Chile v prosinci 1955 zavítaly početné delegace partnerských organizací a naplno se rozeběhla příprava celosvětové sítě. Přípravný výbor, na jehož bedrech ležela klíčová rozhodnutí, tvořilo kvarteto generálních tajemníků Alfred Coste-Floret za NEI, Konrad Sieniewicz za CDUCE, Tomás Reyes Vicuña za ODCA a Franco Nobili za IUyCD.

ODCA v té době pojímala členy ze šestnácti zemí, chystalo se zřízení křesťansko-demokratických odborů pro Latinskou Ameriku i důležité mládežnické odnože.⁴⁵ Funkci předsedy ODCA dlouhá léta zastával chilský senátor Eduardo Frei Montalva. V letech 1964–1970 byl prezidentem Chile, po vítězství socialistického kandidáta Salvadora Allendeho se stal vůdcem opozice a už coby předseda Senátu podpořil Pinochetův armádní puč v září 1973. Frei vystupoval i na mezinárodní scéně jako zapálený antikomunista a východoevropští exulanti v něm viděli ideálního partnera.

Přesun křesťansko-demokratické politiky z evropské na celosvětovou úroveň se ukázal mezi lety 1955–1961 jako ústřední téma. V Paříži a Bruselu se uskutečnily dvě mezikontinentální konference křesťanských demokratů, kde byly dohodnuty konkrétní kroky na založení Světové křesťansko-demokratické unie.⁴⁶ Christian Democratic World Union – CDWU vznikla v červnu 1961 v Santiagu de Chile a sdružovala strany, hnutí a organizace z osmdvaceti zemí světa.⁴⁷ Později se přejmenovala na Christian Democrat International – CDI, od roku 2001 známá pod názvem Centrist Democrat International.⁴⁸

Jednalo se o největší úspěšný projekt, na němž se CDUCE podílela. Největší kus práce odvedli při četných latinskoamerických cestách Sieniewicz s Procházkou. Československý politik připravil dokonce i teoretickou studii, v níž představil politické prostředí v Latinské Americe a možnosti, jaké zde křesťansko-demokratický program má.⁴⁹

Chmurné vyhlídky

Ve výkonném výboru Unie však zazněly i kritické hlasy, že orientace na tento region odvádí pozornost od jádra činnosti, zápasu proti komunistické porobě střední Evropy. Krevkovi, Közi-Horváthovi a dalším vrcholným činitelům navíc vadil přílišný rozptyl aktivit generálního tajemníka Sieniewicze. Upozorňovali, že utrácí příliš mnoho prostředků z peněz přidělených Výborem pro svobodnou Evropu na časté cesty do Evropy, aby dostal i svým závazkům v NEI. Tyto prostředky podle nich mohly být využity lépe pro prezentaci CDUCE na území USA.⁵⁰ Jednostranná orientace na americkou politiku, především

45 Křesťansko-demokratická mládež Latinské Ameriky (Juventud Democrata Cristiana de America Latina) nakonec vznikla až roku 1959.

46 KEMSEKE, Peter Van: *Towards an Era of Development: The Globalization of Socialism and Christian Democracy*. Leuven University Press, Leuven 2006, s. 188–200.

47 GODDEERIS, Idesbald: *Exiles Strategies for Lobbying in International Organisations*, s. 396–397.

48 <http://www.idc-cdi.com>

49 Viz PROCHÁZKA, Adolf: *Jižní Amerika pro svobodu střední Evropy*. Mnichov 1956.

50 Zpráva o jednání výkonného výboru Křesťansko-demokratické unie střední Evropy z 10. února 1957, Národní archiv ČR, Fond Prof. JUDr. Adolfa Procházky, karton 21.

na Republikánskou stranu, která ještě byla u moci, měla mnohá úskalí. Činnost CDUCE a podobných exilových skupin stála a padala na rozhodnutích úředníků Výboru, respektive na plánech State Departmentu a CIA, v jaké míře exulanty využívat. Peněžní toky slábly, nikoliv však železná opona. Vše nasvědčovalo tomu, že je třeba připravit se na další dlouhé roky v emigraci. Vedení CDUCE na přelomu padesátých a šedesátých let pocítilo ztrátu zájmu nejen amerických veřejných činitelů, ale i exilové veřejnosti. Rozhodlo posílit vazby Unie ke křesťanským demokratům v západní Evropě a k Vatikánu.⁵¹

Důležité události přinesl rok 1962. Na jaře CDUCE ve spolupráci s NEI, ODCA a italskými křesťanskými demokraty v Římě založila Mezinárodní křesťansko-demokratický studijní a dokumentační ústav (Centre International Démocrate-Chrétien d'Études de Documentation), kde se napříště měla soustředit analytická a publikační činnost Unie. Mnoho členů Unie vyměnilo zámoří za trvalý pobyt na Apeninském poloostrově, často i s přijetím italského občanství. Papež Jan XXIII. v tom roce rovněž svolal do Říma Druhý vatikánský koncil, jímž chtěla církev reagovat na potřeby doby. CDUCE reagovala i na tento proces.

Ve dnech 28. července až 5. srpna 1962 se měl v Helsinkách konat 8. Mezinárodní festival mládeže, spolupořádaný Světovou federací demokratické mládeže (World Federation of Democratic Youth – WFDY) a Mezinárodní unií studentů (*International Union of Students – IUS*), organizacemi pod dohledem a vlivem Moskvy. Mládežnická sekce CDUCE spolu s Mezinárodní unií mladých křesťanských demokratů vyvinuly značné úsilí, aby ještě před letním festivalem připravily světový kongres křesťansko-demokratické mládeže. Mimořádné nasazení zúčastněných přineslo ovoce a první velká akce svého druhu se uskutečnila počátkem května 1962 ve venezuelském Caracasu za účasti více než sto čtyřiceti delegátů z jedenácti zemí Evropy, Latinské Ameriky a Afriky.⁵²

Mnoho projektů, jež pomohla zahájit, včetně Světové křesťansko-demokratické unie, se úspěšně rozvíjelo, sama CDUCE přežívala s obtížemi. Když v roce 1965 Výbor pro svobodnou Evropu bez včasného varování zastavil čerpání rozpočtu pro exilové organizace o desítky procent, některé z nich de facto zanikly, jiné se změnily v debatní kroužky či studijní centra, bez reálných možností formovat exilovou protikomunistickou politiku, jiné rozpustily své kanceláře v USA a nadále působily pouze v Evropě. Také ústředí CDUCE od roku 1964 fungovalo v Římě, v New Yorku zůstala jen malá pobočka.⁵³ Předáci Unie publikovali, příležitostně byli zváni na sjezdy a kongresy partnerských stran ve světě, realizovali se v jiných exilových strukturách a v NEI, respektive od roku 1965 v Evropské unii křesťanských demokratů EUCD. Na kongresu v červenci 1971 bylo na návrh německých a švýcarských delegátů odhlasováno, že exiloví křesťanští demokraté z „Východu“ nejsou reprezentativní skupinou s reálnou voličskou a politickou podporou, a proto by měli být zbaveni možnosti názorově ovlivňovat EUCD. Měli se zúčastňovat pouze jako

51 CDUCE papers, Assembly of Captive European Nations Records 1953–1972, Immigration History Research Center, University of Minnesota, BOX 42, složka 8.

52 V srpnu 1962 se konala ještě 10. Mezinárodní studentská konference v kanadském Québecu za účasti sedmadvaceti národních delegací.

53 Zpráva o aktivitách CDUCE za rok 1964, Archiv Rady Svobodného Československa, Centrum československých exilových studií, Univerzita Palackého v Olomouci, karton 70.

Martin Nekola

hostě.⁵⁴ CDUCE tím přišla o spojení se západoevropskou křesťanskou demokracií. Vedle toho mnoho představitelů odcházelo na odpočinek nebo už zemřelo. CDUCE jako celek zůstala víceméně paralyzována, byť jednotliví členové stále publikovali,⁵⁵ působili v různých akademických institucích a jinak se vyjadřovali k dění v zemích za oponou. Konrad Sieniewicz byl jedním z mála, kdo svou vlast znovu navštívil ještě za komunistického režimu, a navíc se dožil i jeho konce. V roce 1992 se natrvalo vrátil do Polska.⁵⁶

Závěr

Není snadné komplexně zhodnotit fungování Křesťansko-demokratické unie střední Evropy od založení v červenci 1950 až do konce roku 1989, kdy se dominovým efektem zhroutily komunistické režimy a bylo vlastně dosaženo cíle, který si předsevzaly všechny exilové organizace.

Chronologický vývoj CDUCE se v podstatě nelišil od ostatních exilových internacionál. Nejprve to byly počátky za velkého ohlasu a nadějí, pak aktivity ovlivněné aktuálními potřebami jednoho z nesmiřitelných táborů studené války, náraz na tvrdou realitu, že plnění cílů a programu bude téměř nemožné, finanční potíže, vnitřní rozpory a nakonec postupná rezignace a příklon k radikálním nebo naopak příliš teoretickým řešením problémů. CDUCE se mohla opírat o partnerské organizace v západní Evropě a Latinské Americe, bezpochyby si udělala dobré jméno a zvýšila v západním světě informovanost a obecné povědomí o křesťansko-demokratické tradici. Lidé, kteří budovali CDUCE, stáli i v počátcích integrace křesťanských demokratů v západní Evropě. Ti se stali vůdčí silou při obnově kontinentu po druhé světové válce a dodnes si udržují určující vliv například v orgánech Evropské unie.

Úloha CDUCE od šedesátých let minulého století slábla, iniciativu v exilu přebíraly jiné skupiny a mladší generace. Okruh poválečných křesťansko-demokratických politiků ocitnuvších se v exilu nabízel s postupujícím časem stále méně témat, která držela krok s aktuálním vývojem a měla potenciál někoho oslovit. Z pohledu badatele je nicméně mnohem důležitější fakt, že tito politikové dokázali i ve vyhnanství v cizí zemi, v existenčně náročných podmínkách, desítky let odhodlaně pokračovat v politické a publikační činnosti, sdružovali se, trávili hodiny na schůzích a jednáních, bez sebemenší vyhlídky na vděk, ocenění, zlepšení sociální situace, natož pak návrat domů. Archivy stále vydávají nová svědectví o boji československých, polských či maďarských exulantů proti komunismu. Víra v Boha, řízení se křesťanskou morálkou, trpělivé hledání podobně smýšlejících partnerů napříč kontinenty a snaha připravit půdu pro nástup křesťanské demokracie, jakožto nosného politického proudu dodávají tomuto boji hlubší rozměr.

54 PAPINI, Roberto: *The Christian Democrat International*, s. 79.

55 Křesťanské demokracii blízké byly zejména exilové tiskoviny *Rozmluvy a Obroda (Odnoua)* v Londýně, *Studie* v Římě či *Rozvaha (Mérleg)* v Mnichově.

56 Sieniewicz byl autorem několika knih pamětí. Dojmy z cesty po Gierekově Polsku sepsal do práce *V Polsku po třiceti letech* (Londýn 1978), úvahy o úloze křesťanské demokracie shrnul v *Křesťanská demokracie: vůdčí myšlenky* (Londýn 1987), o historii exilové Strany práce vydal spolu s Jerzym Braunem a Karolem Popielem *Muž z bronzu* (Londýn 1981).

Po roce 1989 si torzo CDUCE činilo ambice radit nově vznikajícím lidovým stranám. Konrad Sieniewicz s Bohumírem Bunžou, kteří se v tomto ohledu přes svůj vysoký věk angažovali, ovšem rychle a trpce rozpoznali, že o jejich letité zkušenosti, mezinárodní rozhled a užitečné kontakty po celém světě není zájem a nastupující politické elity chtějí dělat věci po svém, se všemi důsledky a chybami. CDUCE na sjezdu v Budapešti v březnu 1990 nejprve zvolila nové, „neexilové“ vedení. Sieniewiczze v pozici generálního tajemníka nahradil Slovák Ivan Čarnogurský, předsedou se stal Maďar Sándor Karczay. V červnu 1992 se křesťansko-demokratické strany střední Evropy dohodly na definitivním rozpuštění CDUCE a vstupu do celoevropské organizace EUCEP.⁵⁷

Světónázorové exilové „internacionály“ patří k zajímavým, leč stále málo probádaným kapitolám. Z pohledu amerických technokratů mohly tyto organizace představovat pouhé uměle vytvořené figury na šachovnici studené války, nástroje propagandy či způsob, jak zabavit rozhádané politiky, kteří doma prohráli boj se silnějším soupeřem. Pro politicky činné exulanty to ale byly především ostrovy jistoty, tolik potřebná platforma, kde mohli vyjadřovat své politické přesvědčení a ujišťovat se, že v náročném a zdánlivě nekonečném boji s komunisty nejsou sami.

57 JANSSEN, Thomas – VAN HECKE, Steven: *At Europes Service*. Springer Verlag, Berlin 2011, s. 94–95.

Martin Nekola

**CHRISTIAN DEMOCRATIC
REVIEW**

*With Christian Democracy
towards liberation and justice
for men and nations*

Photo 1
STRUGGLE FOR A HEMISPHERE

*A New Political Force Emerges
in Latin America*

Obálka časopisu *Christian Democratic Review*

Zdroj: Archiv autora

Plakát Středoevropské federace křesťanských odborů
– CECTU

Zdroj: Archiv autora